

Exodus Examined

ראש השנה תשפ"ד

מתנת כחן של מלכות - אין עוד מלבדו חיים

יח 2

אמרתי פעם לבאר נוסח תפילת "ותתן לנו ה' אלקינו באהבה את יום הזכרון הזה יום תרועה מקרא קודש זכר ליציאת מצרים". וצ"ב, מה ענין יציאת מצרים אצל ר"ה, ובהכרח אם תקנו חז"ל כן, לימדונו שיש ברי"ה זכר ליציאת מצרים בדיוק כמו בפסח: אבל אתמהא, איפה הוא הזכר ליציאת מצרים ברי"ה?

74 ♦ RAV DRUCK ON MACHZOR

A holy convocation, a memorial of the Exodus from Egypt.

We describe Rosh Hashanah, like all the festivals, as *זכר ליציאת מצרים*, a memorial of the Exodus from Egypt. We can understand why Pesach, or even Succos, is a memorial of Yetzias Mitzrayim, but what connection do Rosh Hashanah and Yom Kippur have to Yetzias Mitzrayim?

Furthermore, what is the significance of the fact that Rosh Hashanah is referred to as *מקרא קדש*, a holy convocation? The source of this term is the *pasuk* (Vayikra 23:2): *אשר תקראו*, Hashem's appointed festivals that you are to designate as holy convocations — these are My appointed festivals, and the term is used to refer to all the festivals, but what does it mean?

We can suggest that on all of the festivals, and Rosh Hashanah specifically, we are called upon to sanctify Hashem's Name, and that is the meaning of the term *מקרא קדש*, a holy convocation. It was for this purpose of sanctifying Hashem's Name that Hashem took us out of Mitzrayim, as the *pesukim* say (ibid. 22:32-33): *ינקדשתי בך*, I should be sanctified among the Children of Israel; I am Hashem Who sanctifies you, Who took you out of the land of Egypt.

When we say that Rosh Hashanah, or Yom Kippur, is a memorial of Yetzias Mitzrayim, we do not mean that this day was given to us because of Yetzias Mitzrayim, but rather that through Yetzias Mitzrayim we were called upon to sanctify Hashem's Name at all times, and the festivals are the most auspicious and favorable times to do that. That is why Rosh Hashanah, like all the festivals, is called *מקרא קדש*, a holy convocation, a memorial of the Exodus from Egypt.

* If we examine this phrase closely, we will notice that it is not actually Rosh Hashanah that is called a memorial of Yetzias Mitzrayim, but rather that the *מקרא קדש*, holy convocation, is itself a memorial of Yetzias Mitzrayim — and the memorial is that we are called upon to sanctify Hashem's Name.

133

קלג / שחרית ליום א' של ראש השנה

אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו, ורוממתנו מכל הלשונות, וקדשתנו במצותיה, וקרבתנו מלפני לעבודתך, ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת:

ותתן לנו ה' אלקינו	בשבת: ותתן לנו ה' אלקינו	באהבה את	באהבה את
יום הזכרון הזה, יום תרועה מקרא קדש, זכר ליציאת מצרים:	יום השבת הזה ואת יום הזכרון הזה, זכרון תרועה באהבה מקרא קדש, זכר ליציאת מצרים:	יום הזכרון הזה, יום תרועה מקרא קדש, זכר ליציאת מצרים:	יום הזכרון הזה, יום תרועה מקרא קדש, זכר ליציאת מצרים:

May it be Your will ... that our merits increase.

Over pomegranate and *rubia* we recite a supplication that our merits should increase. This request is puzzling, however, as a person's merits depend on his actions — if he performs good deeds, he amasses merits! How, then, can we ask that our merits increase?

On Rosh Hashanah the Slave Labor in Egypt Ended

I heard from R' Avigdor Nebenzahl that we describe Rosh Hashanah as "a memorial to Yetzias Mitzrayim" due to two momentous events that transpired on Rosh Hashanah: Yosef was freed from prison (Rosh Hashanah 10b), and the Jewish people stopped having to perform slave labor (ibid. 11a). These events laid the groundwork for the Exodus.

This concept is alluded to in the following words of *perek* 81 of *Tehillim*, which the *Vilna Gaon* designates as the Song of the Day of Rosh Hashanah: *כי חק לישראל*, הוא משפט לאלהי יעקב. ערות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא נדעתי, אשמע. הסיירותי מסבל שקמו בפיו מדוד תעברנה ביום הזה, ביום הזה יקראו לנו שמעו, ביום הזה יקראו לנו שמעו, ביום הזה יקראו לנו שמעו. *Blow the shofar at the moon's renewal, at the time appointed for our festive day. Because it is a decree for Israel, a judgment [day] for the God of Yaakov. He appointed it as a testimony for Yosef when He went out over the land of Egypt, when I heard a language unknown to me. [Says God:] "I removed his shoulder from the burden, his hands passed from the kettle."* These verses describe the kindnesses that Hashem did for the Jewish people on Rosh Hashanah, and we recall those kindnesses when we refer to Rosh Hashanah as a "memorial to Yetzias Mitzrayim."

Our prayer is that Hashem should decree favorable judgments upon us every year, like those described in the above verses, and remove the burden of exile from us with the arrival of Mashiach.

Two paths lead to repentance. One is individualistic, the other universal.

The individualistic path focuses on man. Disappointed with himself and his flaws, he resolves to mend his ways. Standing alone, He implores G-d to pardon his sins.

Yom Kippur is the day for the introspective penitent. Fasting and the vidduy in the day's liturgy and in the Yom Kippur Temple service allow him to confront his errors and pledge never to repeat them, thereby cleansing himself before G-d. "Said R. Akiva: Fortunate are You, Yisra'el. Before Whom do you become purified ...? Before your Father in heaven" (Mish. Yoma 8:9).

In both scope and content, the alternate path to teshuvah differs dramatically from the individualistic approach. Here, the focus is

not on man but on G-d. Rather than seeking the Almighty through the burden of his sins, man thinks beyond himself. His is a teshuvah of Rosh HaShanah. On the day that commemorates the creation of man, he contemplates G-d's role in the history and destiny of mankind. He is awestruck by the magnitude of G-d's role not only as Creator and Master of the universe but as the Prime Mover in human affairs. Mankind's fate is in G-d's hands, and He determines it on Rosh HaShanah. One recognizes his own moment in time as but a fleeting link between man's past and future. He realizes that eternity can be achieved only by connecting to G-d and His people. And so he accepts the Sovereignty of the Lord and becomes His loyal and inspired servant.

You shall seek G-d your L-rd from there, [and] you shall find; for you will seek Him with all your heart and all your soul.

(Devarim 4:29)

On Yom Kippur, man discovers himself and, in the process, discovers G-d. On Rosh HaShanah, man discovers G-d, thereby discovering himself.

שוב נעיין בדברי רבנו רמח"ל זצ"ל:

"ביום ר"ה האדון ב"ה עומד כביכול בבחינת מלך על עולמו, ועל כן הנה השעה ראויה להתפלל לפניו שיגלה מלכותו לגמרי בעולם" (ריש מאמר החכמה).

ודאי, עמידת ד' ביום זה בבחינת מלך נובעת ממהות היום - חידוש הבריאה עבור הסיבוב החדש, שהוא שלב חדש במלכות ד'.

האדם נברא כדי להמליך את ה' בתחנותיו. שיר של יום שישי - שירו של האדם שנברא ביום זה הוא: "ד' מלך גאות לבש" (תהילים צג). בשיר זה ביטא משה רבנו (ב"ב יד: רש"י ד"ה וע"י משה) את תפקיד האדם בעולם, את מטרת בריאתו ובריאת העולם.

10a Shevili Pinchas - R. Arvedman (תרע"ב)

After Adam and Chava sinned by partaking of the Eitz HaDa'as, it is written (ibid. 3, 8): "וישמעו את קול ה' אלקים מהלך בגן לרוח היום: ויתחבא האדם ואתו מפני ה' אלקים בתוך עץ הגן, ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר להם: "Where are you?" Rashi comments: He (Hashem) knew where he was, but He wished to engage him in a conversation, so that he would not be too startled to respond, as he might be were He to punish him suddenly.

In an awe-inspiring voice, Rabbi Shneur Zalman explained to him that HKB"H was not asking about Adam's physical location; after all, nothing is concealed from the Almighty. Instead, He aimed at arousing Adam to perform teshuvah by inquiring: "איכה". In other words, consider your current status and circumstances.

Just yesterday, you were at the pinnacle of existence. In the words of the Gemara (Sanhedrin 59b): "אדם הראשון מיטב בגן עדן היה: Adam HaRishon would recline in Gan Eden, and the ministering angels roasted meat for him and poured him wine. Now that you have transgressed the command of your Creator, you have fallen from the highest pinnacle to the deepest pit; you have been sentenced to death and you have lost all of your exceptional qualities and status.

חובת היום - מלכויות

אם נרצה לדעת את העבודה המיוחדת שמוטלת עלינו ביום זה (הרי ענין יום הדין וענין היותו ראש השנה - באים הם מצד הקב"ה, ואין אנו חנוכה פועלים זאת) - אנו צריכים לעיין בתפילות היום, אשר הם העבודה שבלב ביום זה, ולכן בהם השקיעו אנשי כנסת הגדולה את יסודות עבודתנו ביום זה.

כאשר שלח ציבור מתכונן לגשת לפני העמוד לתפלת שחרית, הוא פותח בסלטול בחרדת קודש במלת "המלך", שהוא נעשה מפתח לתפילות היום. בתפילות העמידה אנו מקדימים לברכה השלישית בקשה אדירה ליראה נשגבה וגיילי מלכות שמים עליידי העברת ממשלת זדון מן הארץ, ומסיימים את בקשתנו:

ותמלך אתה ד' לבדך על כל מעשיך וכו', וחותרים במטבע המיוחד לימי הדין: "המלך הקדוש" (ובימי חול גם טבעו מטבע: "המלך המשפט").

בברכת קדושת היום, אשר מבטאה את מהות וחובת היום, אין אנו מזכירים את הדין שנעשה ביום זה, וגם לא את מהותו כראש השנה, אלא את רצוננו לגיילי מלכות שמים: "מלך על כל העולם כולו בכבודך וכו' ויאמר כל אשר נשמה באפך ד' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה". וסיום הברכה הוא: "מלך על כל הארץ מקדש ישראל" וכו' וצ"ע למה הוסיפו רז"ל זאת לחתימת ברכת קדושת היום, שהיא לכאורה רק: "מקדש ישראל יום הזכרון", כפי שאנו מסיימים בשאר המועדים: "מקדש ישראל והזמנים". ויבואר להלן.

בתפילת היום המיוחדת - בתפילת מוסף - תיקנו רז"ל שלוש ברכות למצות היום, וסמכו אקרא (ר"ה לב). הראשונה בהם היא ברכת מלכויות. אנו פוסקים כר' עקיבא שכולל מלכויות עם קדושת היום (ר"ה פ"ד מ"ה) כי הרי תוכן ברכת קדושת היום, הוא מלכויות.

"אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם" (ר"ה טו). מדבריהם אנו לומדים שאין אנו יוצאים ידי חובה על ידי אמירה בעלמא, אלא פסוקי מלכויות והברכה צריכים להביא אותנו לידי המלכת הקב"ה עלינו - זוהי עבודת היום המוטלת עלינו! ושוב, עלינו להבין - מהו הקשר בין המלכת הקב"ה ליום הדין.

8

רז"ל קראו יום זה "תחילת מעשיך" - כלומר ר"ה זה של שנה זו הוא תחילת מעשי של הקב"ה של השנה הבאה. וכך הוא מדי שנה בשנה. התחלה חדשה זו היא "זכרון ליום ראשון" - כפי שיום א' בתשרי הראשון היה תחילת הבריאה. מהו הביאור של "תחילת מעשיך" והקשר ליום הדין?

רבנו רמח"ל זצ"ל מאיר את עינינו בזה:

"הנה ביום זה הקב"ה דן את כל העולם כולו, ומחדש כל המציאות בבחינת הסיבוב החדש, דהיינו השנה החדשה" (דרך ה' ד; ת, ד). מדבריו אנו לומדים את שורש הדין ביום זה: בר"ה הקב"ה מחדש את כל המציאות באופן כזה שלא היה עדיין לעולמים, והוא "הסיבוב החדש" של השנה החדשה, כעין בריאת עולם במהדורה חדשה. כשם שבא' בתשרי נברא העולם, כך בכל שנה בורא ד' בריאה חדשה ממש - "היום הרת עולם". הבריאה החדשה נבראת בכל שנה עבור הגילויים החדשים לקראת תכלית הבריאה בשנה החדשה, וזהו ה"סיבוב החדש", מתוך ששת אלפים סיבובים שעוברים על העולם לקראת מימוש התכלית השלימה של הבריאה.

כל הנבראים מקבלים ביום זה תפקידים חדשים מתוך הסיבוב החדש, והם זקוקים לכלים חדשים המתאמים למילוי תפקידים אלה. ואולם הבדל יש בין הבריאה הראשונה של ששת ימי בראשית לבריאה החדשה בכל שנה ושנה: הבריאה בראשיתה נבראה בחסד - בלי שיקדמו אליה זכויות מעשי בני אדם, אולם מכאן ולהבא דן הקב"ה בכל ראש השנה על מסירת התפקידים החדשים ועל העזרה שצריך לתת למילוי תפקידים אלה - לפי מילוי התפקידים של כל אחד ואחד בסיבוב

הקודם. לכן "ביום זה הקב"ה דן את כל העולם כולו", ומחדש כל המציאות בבחינת הסיבוב החדש - אחד הם, סיבוב החדש הוא אשר מחייב את הדין. כיון ש"היום הרת עולם", לכן "היום יעמיד במשפט" וכו'.

לכן בבחינה של הרת העולם של א' בתשרי דהאידיא - הוא רק זכרון ליום ראשון של בריאת העולם, אולם אינו כמותו, אלא רק דומה לו, כי אז נברא העולם בחסד, ועכשיו נברא מחדש כל שנה בדין.

מלכויות - אספקלריה של הדין

אכן, מהי אמת המידה שלפיה ד' מודד עד כמה מילאנו את תפקידנו בסיבוב הקודם, ואיזה תפקיד ראוי להטיל עלינו בסיבוב החדש, עם כל מה שנחויך לתפקיד

זה?

• Then he added that HKB"H poses this very same question that he asked Adam HaRishon to every human being: "איכה". Consider you present circumstances; have you fulfilled the tasks HKB"H assigned to you?

11

By combining the insights of the Rambam and the Shela hakadosh, we begin to appreciate what is required of us when we hear those sounds produced by the "ba'al tokeia" on Rosh HaShanah. We must tune in the spiritual hearing of our neshamah to receive Hashem's fiery, penetrating voice, sounding these specific sounds with His shofar up above, imploring us in the words of the Rambam: "Wake up you sleepy ones from your sleep and you who slumber, arise. Inspect your deeds, repent, remember your Creator."

HKB"H delivers this incredible request via the sounds of the shofar: "tekiah, shevarim, teruah, tekiah." He is saying, "My children, when I brought you into the world, you were untainted and pure; you resembled the 'tekiah.' Subsequently, you sinned and blemished your souls, as indicated by the 'shevarim.' Notwithstanding, please remember the 'teruah.' It is not too late to make amends for all of your wrongdoings by means of short bursts of whimpering, displaying your sincere remorse and teshuvah. If you do this, I promise you that you will once again be untainted and pure, as symbolized by the simple, unadulterated 'tekiah.'"

14

Zichronos

159

ROSH HASHANAH: JUDGMENT OF THE PRESENT WITH A REFLECTION ON THE PAST AND THE FUTURE

RAMCHAL (MA'AMAR haChochmah, Yalkut Yedios haEmes, p. 261) comments on the words of the prayer אָתָּה זֹכֵר ("You remember"):

This is the order of the judgment. Judgment is carried out with a reflection upon all the past, present, and future. Therefore we say: אָתָּה זֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם — "You remember the deeds [performed] in the world," which relates to the past... אָתָּה זֹכֵר אֶת כָּל הַמַּקְצֵל — "You remember all that is made," which involves the present... הַכֹּל גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ... — "All is revealed and known before You," which relates to the future.

The question is why judgment on Rosh Hashanah involves reflection upon all the past starting from "Bereishis," the beginning of time, up until the distant future at the end of all generations. It would appear that judgment should involve only what has occurred during the past year which is being judged, according to which, HaKadosh Baruch Hu gives each one of us what he deserves for the forthcoming year.

The answer is the following:

It is incumbent upon every Jewish person to strive for his perfection. Aside from this individual responsibility, the general community of Klal Yisrael is duty-bound to rectify the entire creation through avodah (service of Hashem) during all the generations and to bring creation to its ultimate perfection. This completeness or perfection, termed as גְּאֻלַּה הַשְּׁלֵמָה, "the complete Redemption," is like one whole structure, which is constructed and assembled from many stones. Every Jew has his own part — his own stone in the erection of this perfect building. It follows, therefore, that the perfection of the building — which is being built by all the generations — depends on each individual builder. Every single deed of each individual person is judged according to its impact upon the past. In other words, the deed is judged to what degree it successfully continues and completes the avodah of the forefathers and of the previous generations or,

חטא אדה"ר ואי הכרתו שהצלחתו תלויה רק בו ולא בכלים

עתה נמשך את הקו הלאה בענין ריחוק המותרות ולפרש שקאי גם על מניעת ביקוש כלים רוחניים של הזולת שהם ג"כ אצלו בבחינת מותרות. שביאר בספר שיח חיים (ר' חיים פרידלנדר זצ"ל) את דברי החובת הלבבות (שער השבון הנפש יג) שהאדם ינצל את מה שיש לו, את חכמתו ואת האפשרויות שיש לו עד תומן, ושלא יחפש יותר כלים. וכי ניצל כל מה שיש לו לטובה שכבר מחפש הוא תוספת כלים? הלא אם יש לך יותר כלים - מי יודע אם תשלים חובתך, מפאת שתוספת כלים מוסיפה כלפיך יותר תביעות משום שהקב"ה נתן לך יותר כלים - א"כ עליך לנצלם עוד יותר.

ודע לך שהקב"ה נתן לך בדיוק מה שאתה צריך, אל תחשוב שאתה צריך * כלים גדולים יותר בלימוד, ומי שהוציא ממנו מאומה במותרות פירוש אם האדם מוציא את הכלים לא כפי שצריך, יפקדנו בעת הצורך בזבות את הכלים - הקב"ה יתבע ממך את זה, וכאשר תצטרך לכלים - הם יחסרו לך. כיון שמה שאתה צריך יש לך, ויותר מהצורך אין לך.

3 ואל תתלה הצדקתך באם היה לי, באשר זו חולשתו של האדם במחשבותו ~ "אם היה לי כשרון כזה, אם היתה לי יותר מנוחת הנפש, אם היו לי האפשרויות הללו, ואם לא היו לי בעיות כאלה - אז הייתי יכול לעבדך את השם כמו שצריך". דיבור כזה בלשון החובת הלבבות הנ"ל "כי הם דברי כזבים יתעה מי שיתלה עצמו בהם ויפול מי שנשען עליהם". ואלה הם רק תירוצים ולא יותר, והם מהווים מכשולים לאדם, כל עוד שהאדם אינו עומד על יסוד. זה שכל ההצלחה תלויה רק בו ואינה תלויה בכלים - אזי הוא מכשיל את עצמו ע"כ.

16

chas v'shalom, to what degree it has damaged the structure that the past generations have already built. The work of all the generations must be viewed as a chain stretching from the first generation to the last, of which each generation — and each individual person — is a link. If one link is missing or damaged, the continuity of the chain becomes impaired. People tend to think, incorrectly, that their deeds are relevant exclusively to themselves, at this particular place and time. They do not realize that their actions impact the entire creation!

For the same reason, HaKadosh Baruch Hu reflects upon the future as well when judging the present. It is in order to ascertain to what extent each deed of each individual person constitutes another step towards the eventual completion of the goal in the chain of generations. Each generation, and each individual, has a unique task in bringing about the final Redemption. Creation will achieve its final perfection when Mashiach will come through the culmination of each individual's deeds in every generation. In the blessing of Zichronos, our Sages show us the heavy responsibility carried by each one of us beyond the individual scope, and the duty to fulfill our avodas Hashem with each action so that it should hasten the coming of the Redemption.

17

אחר כך ממשיך הפסוק: "היוצר יחד לכם המבין אל כל מעשיהם". כפי שהסבירה הגמרא, מלמדנו הפסוק שההשגחה על מעשה כל אחד היא לפי השפעתו על רוחניות כל העולם כולו, לפי תפקידו המיוחד (= היוצר את כל אחד בצורתו המיוחדת). ומצד שני היא לפי השפעתו של מעשה כל אחד על רוחניות עם ישראל שותפיו בעשייה ובביסוס של כבוד שמים. שני אופני השגחה ודרכי דיון משלימים זה את זה, כמבואר לעיל.

הגרי"ח מוולוז'ין זצ"ל (נפש החיים שער א, פרק יב) מסביר את הפסוק "המבין אל כל מעשיהם" - שהקב"ה מבין את השלכות מעשיהם עד היכן מגיעים, וזה לשונו: "בענין התעוררות מלמעלה על ידי בחינת המעשה, אמר דוד המלך ע"ה - היוצר יחד לכם המבין אל כל מעשיהם, ולפי פשוטו היה ראוי לומר המבין כל מעשיהם ואמר אל כל מעשיהם, רצונו לומר הנוגע למעשיהם. והיינו שהוא היוצר ית"ש היודע ומבין עד היכן מעשיהם מגיעים ונוגעים בתקוני העולמות, או להיפך ח"ו".

May it be Your will ... that we be as the head and not as the tail.

כמה תירוצים נאמרו בזה, אבל נדמה לי שזכיתי לדבר אמיתי. נראה לי שנאמר פה דבר נפלא, עד שיתכן שהזכר ליציאת מצרים העיקרי הוא דוקא בריית יותר מפסח!

הארחות חיים להרא"ש, בסוף דבריו ליום ראשון (אות כו), מסיים במאמר נפלא: לבטוח בה' ולהאמין בהשגחתו הפרטית, ובוהו תקיים בלבבך היחוד השלם, בהאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש, ובוהו לב וחוקר כליות. כי מי שאינו מאמין באשר הוצאתיך מארץ מצרים, אף

באנכי ה' אלקיך אינו מאמין. ואין זה יחוד שלם, כי זהו סגולת ישראל על כל העמים, וזה יסוד כל התורה כולה, ע"כ.

פירש הרא"ש שיסוד ותמצית הלימודים הנלמדים מיציאת מצרים הם: "כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש, ובוהו לב וחוקר כליות". מכל הלימודים של השגחה פרטית, מכל הלימודים של הבנה וידיעה בהקב"ה ומכל הלימודים של שכר ועונש שהיו לנו במצרים, לא לקח הרא"ש אלא את הדברים האלו! הדברים הללו הינם הלימוד המעשי ביותר שהאדם צריך לדעת ולא להסיח דעתו מהם: לירא מהבורא עולם שיודע את הכל!

כאשר אנו יושבים בליל פסח ומקיימים כל מצוות הלילה כמו שצריך, אין אנו רק לומדים וזוכרים במעשה יצי"מ, אנו חוזרים על היסודות שעל ידם יצאו ממצרים, ומקוים לחיות ע"פ יסודות אלו, אבל סוף סוף זה רק לימוד!

מתי רואים כמה למד האדם וכמה השפיע עליו לימוד זה, מתי רואים את האדם מקיים וחי את לימוד זה? הלא רק בראש השנה, כשהוא מפחד מן הבורא עולם מחמת שהוא בוחן לב וחוקר כליות! אי"כ זהו הזכר ליציאת מצרים של ראש השנה - כשזוכרים מה שלמדנו מיציאתנו ממצרים כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש ובוהו לב וחוקר כליות, ומזה נרעשים ונפחדים ממנו ית', אין לך זכר ליציאת מצרים גדול מזה!

Why do we ask to be לראש ולא לזנב, as the head and not as the tail, rather than simply asking to be ראש ולא זנב, the head and not the tail? Furthermore, if we are "as the head," then automatically we are not "as the tail," so why do we need to add the seemingly redundant words "and not as the tail"?

The Blessing of Not Being Disgusted With You

The source of the expression "as the head and not as the tail" is the blessing in Parashas Ki Savo (Devarim 28:13): ונתתך ה' לראש Hashem shall place you as a head and not as a tail; you shall be only above and you shall not be below. Above, we noted the apparent redundancy in asking to be "as a head and not as a tail" — if one is the head, he is automatically not the tail — and this pasuk seems to be similarly redundant.

In Parashas Bechukosai (Vayikra 26:11) we find another puzzling blessing: ונתתי משכןי בתוכם ולא תגעל נפשי אהבכם, I will place My Sanctuary among you; and My Spirit will not be disgusted with you. The Ramban finds the second clause of this pasuk quite surprising, as why would Hashem promise that if we keep His mitzvos and do His will He will not be disgusted with us? What kind of blessing is that?

Furthermore, the juxtaposition of the two clauses in this pasuk is also puzzling, because the first clause describes the height of closeness to Hashem — having His Sanctuary and presence among us — yet that is followed by the somewhat discomfiting assurance that He will not be disgusted with us, which seems to be the height of distance. This seems akin to a person describing his location by stating, "I am far from Haifa, but I am close to Yerushalayim." If he is close to Yerushalayim, why does he have to mention Haifa at all? Similarly, if Hashem is so close to us that His Shechinah dwells among us, why does He have to promise that He will not be disgusted with us?

Spiritually, There Is No Standing Still

My revered father zt"l explained that with this statement the Torah is teaching us that there is no "neutral" when it comes to spirituality. There are only two settings in that regard: either a person is lofty — "as the head" — and worthy of התנתי משכןי בתוכם, I will place My Sanctuary among you, or the opposite. There is no settling for an interim level, because unless a person is striving for and growing toward the highest possible level, he is liable to fall to the lowest depths, to the point that he can even reach the terrible state that Hashem will be disgusted with him, Heaven forbid.

A person might think of himself as an average or mediocre Jew: true, he doesn't merit the Shechinah's presence, but he also hasn't reached a point where Hashem is disgusted with him. This is the type of thinking the Torah seeks to dispel. There is no such middle ground: either a person is on a path of spiritual decline in which Hashem is disgusted with him, or he is on a path of climbing that brings the Shechinah's presence.

The Torah also conveys this message in the pasuk: ונתתך ה' לראש ולא לזנב ונתתי משכןי בתוכם ולא תגעל נפשי אהבכם, Hashem shall place you as a head and not as a tail; you shall be only above and you shall not be below. The Torah is emphasizing that in avodas Hashem and spirituality, there is no "neutral." Either you are a head or you are a tail; either you are above or you are below. Do not make the mistake of thinking that even if you're not above, "as a head," it's fine to be "just a good Jew" without aspirations for greatness.

The Torah is telling us that mediocrity has no place. If you will not be — or at least aspire to be — above, and to move upward all the time, then you are automatically poised to fall very low down and become the tail.

The Yaavetz explains that there is a great benefit in eating auspicious foods, but that benefit materializes through the words that are attached to the eating. This mechanism is similar to Chazal's teaching (Berachos 55b) that "dreams follow the mouth," meaning that the import of a dream depends upon the interpretation given to it.

This idea is reflected in the verse (Mishlei 15:24): ארך חיים למעלה, A path of life [waits] above for the intelligent one, so that his soul will turn away from the grave below. A person must strive to be above not only because of the inherent benefit of being lofty, but also in order to turn away from the grave below — for if a person does not go up, he will automatically fall down to the abyss. When we eat the head of a fish on Rosh Hashanah, we are expressing our recognition that if we will not be the head, the only other option is to be the tail, because there is no intermediate way.

The Double Request for Increased Merits (The Gemara does not mention eating pomegranate, only rubia, but the Rema records the custom to eat pomegranate.)

As noted above, R' Shlomo Kluger explains that the simanim mentioned in the Gemara and Shulchan Aruch are eaten not as a form of prayer, but rather as an expression of emunah and bitachon, for by eating them we show that we believe that this is what will indeed happen. He adds that on Rosh Hashanah, a person should be joyous and declare that everything Hashem does is for the good; this will cause things to be truly transformed into good. That, he says, is the basis for the custom to eat good, sweet foods and recite the accompanying supplications; if anything bad has been decreed upon the person, his declaration will transform it to something positive.

Perhaps we can explain, then, that the repetition of the request that our merits increase reflects both a statement of our belief that it will be that way as well as a prayer that it indeed be so. When we eat *rubia* and say, "May our merits increase," that is a declaration of faith, and when we eat pomegranate and say, "May our merits increase like [the seeds of] a pomegranate," that is a prayer.

Alternatively, we can explain the dual request that our merits increase according to the Rambam's teaching (*Hilchos Teshuvah* 3:2) that merits and transgressions are tallied not by quantity, but by magnitude; one merit, he says, can outweigh several transgressions, and vice versa. When we eat the pomegranate, we ask that our merits increase in quantity, like the numerous seeds of a pomegranate, and when we eat the *rubia*, we ask that our merits increase in quality and magnitude.

26 [96] DORASH DOVID

"On Rosh Hashanah Sarah, Rachel and Chanah were remembered. On Rosh Hashanah Yosef emerged from prison. On Rosh Hashanah our forefathers' enslavement in Egypt was terminated" (Rosh Hashanah 11a).

It is curious that the *braisa* quoted above enumerates only these five events as having taken place on Rosh Hashanah. We know, after all, that Rosh Hashanah is the one day when judgment is passed on all of Hashem's creations, and when all of the events that will take place throughout the year are determined. As we declare in the *Mussaf* of Rosh Hashanah, it is on this day that Hashem decrees where there will be war and where there will be peace, who will live and who will die. What is unique about the five specific events listed in this *braisa*, that the author of the *braisa* saw fit to enumerate them?¹

We believe that the answer to this question is that these five things all illustrate a principle of vital importance for us to incorporate into our prayers on Rosh Hashanah.

Fleeing to Hashem for Refuge

Rambam teaches us (Commentary to the Mishnah, *Rosh Hashanah* 7:4), "Hallel is not recited on Rosh Hashanah or on Yom Kippur, because they are days of service, of submission, of fear and of dread before Hashem, and of awe of Him, and of fleeing to Him for refuge." Rav Yitzchak Zev Soloveitchik *zt"l*, the Brisker Rav, explained this statement (as related by Rav Elazar Menachem Mann Shach *zt"l* in his *hesped* for the Brisker Rav, printed in *Kuntres Hamelech Hamishpat*, p. 157) to mean that a person cannot possibly be granted a favorable verdict in the judgment of Rosh Hashanah unless he is filled with fear and dread of the judgment and recognizes that Hashem Himself is his only hope for salvation. Only someone who masters that attitude will benefit from Hashem's miraculous aid.

This may explain the Talmudic adage (*Rosh Hashanah* 16b), "Any year that is impoverished when it begins will be wealthy when it ends." *Tosafos* (ad loc.) explain, "Since the Jewish people are poor [at the beginning of the year], they are brokenhearted, and Heaven is merciful to them." In a similar vein, the Gemara states elsewhere (ibid., 26b), "On Rosh Hashanah, the more a person humbles himself, the better." Ritva (ad loc.) explains that one must display submission and self-effacement "like a pauper in a posture of begging." Thus, the Torah calls Rosh Hashanah *Yom Teruah* because the purpose of the shofar blast known as the *teruah* is to instill fear and trembling in the people's hearts, as is indicated by the *pasuk* (*Amos* 3:6), "Can a shofar be blown in the city and the people not be afraid?" The shofar blast should thus be used as a means of inspiring oneself to engage in *teshuvah*.²

We suggest that the centrality of the theme of fear on Rosh Hashanah can be explained as follows. On Rosh Hashanah Hashem's attribute of judgment is in force, to the point that even the angels are filled with fear and trembling as they exclaim - as we recite in *Unesaneh Tokef* - that they cannot be acquitted in the Divine judgment. Due to the influence of the attribute of judgment, no human being can be saved on Rosh Hashanah through any means other than relying completely on Hashem for His salvation. This is reflected in Dovid Hamelech's declaration (*Tehillim* 27:1), "For Dovid, Hashem is my Light and my Salvation; from whom should I be afraid? Hashem is the Stronghold of my life; from whom should I fear?"³ The message is that in order to benefit from Hashem's salvation, a person must trust in Hashem and recognize that He is the Source of salvation.

Thus, the power of the Rosh Hashanah prayers stems from the supplicant's recognition that his only recourse, his only hope for salvation, is to rely completely and exclusively on Hashem, trusting in Him to bring about that salvation. A person must not put his faith in anything in the world other than Hashem's kindness, not even in his own spiritual merits. And if he attains this recognition, he will find that he has davened a genuine, wholehearted prayer, one that stems from true humility, that has the ability to reach the *Kisei Hakavod*, and that prayer will not go unanswered.⁴

Relying Exclusively on Hashem

With this introduction, we can explain why the *braisa* makes a point of teaching us that Sarah, Rachel and Chanah were all "remembered" on Rosh Hashanah. Each of these great women attained the crucial recognition that they could rely on no one other than Hashem for their salvation, and as a result their prayers were genuine and heartfelt - and therefore were bound to be answered. Thus, the reason the *braisa* notes

31

The same was true of Bnei Yisrael in Egypt. At the beginning of the chain of events leading up to *Yetzias Mitzrayim*, the Torah relates (*Shemos* 2:23), "It happened during those many days that the king of Egypt died, and Bnei Yisrael moaned from the work and cried out, and their cries went up before G-d." Why was it only after Pharaoh died that the Jews cried out to Hashem and were saved? Why didn't they pray for salvation earlier? Rav Itzele of Volozhin (*Peh Kadosh, Shemos*, ad loc.) explains that as long as Pharaoh was still alive, the Jewish people still harbored the hope that their enslavement would come to an end through a natural course of events after his death. They considered it likely that when the despotic king who had enslaved them died, it would mark the end of their suffering. As a result, as long as Pharaoh was alive, they did not pin their hopes exclusively on Hashem. Once they saw that they remained in slavery even after Pharaoh's death, however, they recognized that they could rely on no one but Hashem to save them, and they cried out to Hashem in perfect, heartfelt prayer - the type of prayer that finally made them worthy of being saved.⁷

32

The Yamim Nora'im Prayers: Our Only Recourse

Thus, we have isolated the common denominator of the five events listed in the *braisa* quoted at the beginning of this *maamar*. Sarah, Rachel, Chanah, Yosef Hatzaddik and Bnei Yisrael in Egypt all prayed to Hashem out of the depths of woe and despair, recognizing beyond a doubt that they had nowhere else to turn for salvation. The message is clear: The key to the efficacy of our Rosh Hashanah prayers is to stand before Hashem with this very same recognition - that only He, and no other being or power in the world, can save us.

This message is especially poignant in our times, when the prayers of the Yamim Nora'im are the only avenue left to us for eliciting Divine mercy. As the Midrash states (*Vayikra Rabbah* 30:3), "He turned to the prayer of those who cried out" (*Tehillim* 102:18) - in these generations, when they have no king, no prophet, no *kohen* and

no *Urim V'Tumim*, and they have nothing other than this prayer, Dovid prays to Hashem, 'Master of the Universe, do not spurn their prayers.'

The proper way for a person to approach the davening on Rosh Hashanah is to entertain absolutely no hope of being saved or helped in any way by other human beings. A person must recognize that all of his needs will be provided only by Hashem Himself, the great King Who sits in judgment on this day, apportioning life to every creature in the world. And when a person prays to Hashem with true recognition of the depth of his need, then Hashem will have mercy on him, and his prayers will be answered. As Dovid Hamelech declares (*Tehillim* 9:11), "Those who know Your Name will trust in You, for You have never abandoned those who seek You, Hashem."

33 a R. Druck

The answer is that a person's actions can amass varying levels of merit for him. To illustrate, let's say a person records a Torah

shiur and posts it to a forum such as Kol HaLashon so that others can hear it. From that point on, what happens with the *shiur* is not in his hands; it's possible that no one will listen to the *shiur*, and it is possible that thousands of people will hear it, in which case he will amass enormous merit.

Another example: Let's say a person is walking along the street and a coin falls from his pocket to the ground. That coin can roll into the sewer and disappear, or it can be found by a pauper who

will use it to sustain himself, in which case the person who lost the coin amasses merit, even without having intended to give charity. The examples are endless, but the basic principle is that the results of a person's actions are not always in his control and he cannot necessarily determine whether they will be a source of merit for him, or how much merit they will accrue. Therefore, it is legitimate to ask that Hashem cause our actions to amass merit for us.

[112] DORASH DOVID

35a

solely for the revelation of the Shechinah, the insincerity of our prayers would be all too apparent. Rav Eliyahu Dessler (quoted in Michtav Me'Eliyahu Vol. III, p. 73) later commented that in our times our hearts have become so small and our bitachon so weak that we lack kavanah even when praying for our physical needs, and the best approach to prayer is therefore to use it as a means by which to inspire oneself. For the practical halachah on this matter, see the Dirshu edition of Mishnah Berurah 582:15, which quotes the Chazon Ish as ruling that it is in fact permissible to make personal requests on Rosh Hashanah, since the day itself was established as a time for supplication.

356

In summation, we have learned that there are four ways to pray for one's personal needs on Rosh Hashanah: First, as the Vilna Gaon indicates, one may utter such a prayer during the supplications at the end of the Amidah. This implies that one may pray for one's needs at other times during the day as well, and one is proscribed from doing so only during the Amidah itself. Second, as the Acharonim indicate, making personal requests is considered inappropriate only when one prays for oneself alone, but if one prays for Klal Yisrael as a whole, it is permitted. Third, Yaaros Devash teaches that when a person prays for his needs to be provided so that he can serve Hashem properly, it is considered a prayer for Hashem's honor to be increased, which is permitted. And finally, a person may make personal requests for the purpose of achieving spiritual growth and closeness to Hashem through his prayers; as Ramchal teaches, such prayers are a means of achieving spiritual elevation, which is commendable.

38

ובעיני ההמון יש שמאריכים בפיוטים שונים ואילו את נוסח התפילה הקבוע שבכל יום אומרים במרוצה, אך האמת שהן דברים העומדים ברומו של עולם ואין לשער גודל חשיבותן, לכן אסור לזלזל בהם. צא ולמד מדברי ה'מטה משה' (אות לא) שמביא משמיה דרב

שרירא גאון ורב האי גאון ורבי יהודה החסיד, שהמכוון בפיוט 'אדון עולם', 'ערב אני בדבר שתפילתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפילתו, ואין שטן ופגע רע ברה' וביו"כ בתפילתו, ואויביו נופלים לפניו', וכן אמירת פרשת העקידה [ובפרט ביום הזה, דבר בעתו מה טוב לומר פרשת העקידה במתינות, שהרי מעשה דעקידה היתה בראש השנה, כמבואר בזה"ק ח"ג יח.] מסוגלת מאד לפתוח שערי

כי צדיק

ובשם חסיד אחד שמעתי, שאף אין זה ראוי להתפלל רק על הרוחניות בלבד, כי נראה שהוא חלילה כמודה במקצת, כלומר שהוא יודע בנפשו שלא יוכל להתעלות ברוחניות בלא סייעתא דשמיא, אולם בענינים גשמיים סומך על כוחו ועוצם ידו חלילה, ואינו זקוק לסיוע מן השמים מאחר שזה בידו לפעול בעצמו, נמצא שמי שאינו מתפלל על הגשמיות הרי שיש בו חשש כפירה ח'.

ויש שטועים לחשוב, שאי אפשר להתפלל על בני חיי ומזוני לפני מלך א-ל רם ונשא, כי איך יזכיר דברים של מה בכך לפני המלך שהוא גבוה מעל

גבוה. אולם גם זה אינו נכון, וכמו שהפריך הרה"ק רבי משה מקאברין זי"ע טענה זו, והעמיסו בנוסח התפילה (שמו"ע דגמ"ם נוראים) "קדוש אתה ונורא שמך", דמפני שהקב"ה קדוש ונורא היה מקום לחשוב ולתמוה "איך אפשר לבקש מהקב"ה שיתן לו 'קויליטש' (חלה), ושאר עניני פרנסה", אך לזה גופא מסיימים בסיפא "ואין אלוה-ה מבלעדך", דכיון שאין עוד שום כוח בעולם שישון ויפרנס שום בריה בעולם מבלעדי ה', לכן אין לנו אל מי לפנות כי אם אל אבינו שבשמים, ועל כן אנו מתפללים לפני ה' גם על ה"קויליטש".

36

ה' אלהינו

ואם נרד להבין המטבע שטבעו חכמינו בסדר הברכות ביותר עומק נמצא דבר נפלא. כי הנה אנחנו הלא כן מבקשים ברי"ה גם על צרכי עצמינו, והגם שבקיצור אבל הוא מיעוט המחזיק את המרובה. והוא מה שאומרים בברכת קדושת היום קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך - והרי זה כולל כל בקשה על רוחניות - שבענו מטובך ושמחנו בישועתך - שזה כולל כל הגשמיות, אייך הרי בקשנו כל צרכינו ומה חסר לנו עוד. אלא אדרבה הן הן הדברים כי כדי להזכיר צרכינו ברי"ה מקדימים הקדמה ארוכה ובכך תן פחדך... מלך על כל העולם... וכו' לומר שכל מגמתנו היא כבוד שמים עד ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלוקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה, ורק אז מתירין לעצמינו תפלה פרטית להצלחתנו ברוחניות ובגשמיות לתכלית זו ושוב מסיימין וטהר לבנו לעבדך באמת כדי לא להשאיר שום מקום לטעות כי להנאת עוה"ז מתכוונים, ודייק, וזה כונת המאירי בדבריו הנ"ל מה שביאר בטעם הפטרת תפלת חנה שהוא ללמד אותנו יסוד הנ"ל שכל תפלה צריכה להיות בכונת כבוד שמים אשר על כן הוסיפה לבקשתה ונתתיו לה' כל ימי חייו. וכמו שבראש השנה מבינים לבקש שכל חייו יהיו רק למען אלוקים חיים כן נתפלל תמיד על כל צרכינו להיותם כלים להשתמש בהם לכבודו יתברך ולקידוש שמו הגדול. ועל זאת נאמר תכין לבם תקשיב אזניך - פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם.

39

37

וביותר צריך להיזהר לכוון בתפילתו בראש השנה, דהא אינו מבקש רק ליומו אלא על כל השנה כולה, וכמו כן בבקשת "שתרגילנו בתורתך, ודבקנו במצותיך וכו'" שברך כלל מבקשים בכל יום על אותו היום, אולם התפילה בראש השנה היא על כל ימות השנה, וכן יזהר בבקשות "הרחמן" שנוהגים לומר אחר ברכת המזון שכולו בקשות נשגבות ביותר, והם נאמרו לכל ימות השנה.

נוסח התפילה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה והחכמים בכל הדורות הן המה יסודות התפילה, ולכן בודאי שאין למחר להתפלל תפילות אלו במרוצה אלא במתינות, ומשנה ערוכה היא (מנחות פי"ג משנה יא) "אחד המרובה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון לבו לשמים" מ"א.

40a

The shortest line in the *Avinu Malkeinu* prayer is "kasveinu besefer zechuyos, inscribe us in the Book of Merits." Most people fly right through it. They concentrate when they ask for good health and when they ask for prosperity, but the book of merits? They don't even give it a second thought. But perhaps we should.

R' Daniel Movshovitz of Kelm proposed quite an original explanation. Every Rosh Hashanah, God not only determines how much a person will earn but also how many opportunities he will have to perform *mitzvos*. How many opportunities will he be

given to perform a *mitzvah* and thereby build his share in *Olam Haba*, the next world, the eternal world, the only really meaningful world? So we beg of Him, "Inscribe us in the book of merits. Give us the opportunities to gain merits of eternal value. We are ready and willing to do the job."

This is one of the most important parts of the judgment passed on each individual on Rosh Hashanah, and we have to beg for our share of opportunities like beggars standing at the door, hungry for these priceless opportunities. And we have to do it with "complete prayers," confident that if we pray for them, God will give them to us.

R' Elya Lopian once spoke at length about that part of the Selichos in which we speak to the *malchisei rachamim*, the Heavenly messengers "who bring in our prayers." We ask them to bring our prayers to the Master of Mercy. He asked, who are these Heavenly messengers? And he explained that when someone comes to the door and asks us for a charitable contribution, he may very well be one of these Heavenly messengers.

In fact, the Gemara brings a number of instances where people were saved from death in the nick of time because they performed a *mitzvah* at the very moment they were meant to die. God granted them the opportunity to perform a *mitzvah* at that critical moment, and they had the good sense to take advantage of it. But if God had not sent them this opportunity with a Heavenly messenger, they would never have gained that extra bit of credit that meant the difference between life and death.

This what we ask for when we say, "Inscribe us in the book of merits." Give us the opportunities to gain merit. It is not up to us, but to You. Give us the ability, the means and, above all, the opportunities to accumulate merit. Give us the opportunities to come to the synagogue with health and vigor and the wisdom to stand like beggars at the door and offer up our "complete prayers" to You.

42 Sefer

12. וַתִּצְחַק סָרָה — And Sarah laughed. She thought that the angel's words were only akin to the blessing of a prophet, similar to the episode of Elisha (II Kings 4:16), not a prophecy sent by God, the Blessed One. She thought that since they were (both) old, even if a prophet should bless them, it was unattainable. Such a rejuvenation, given their old age, would be like the revival of the dead, which could only be accomplished through the command of God Himself, or through prayer which would find special favor with Him.

מלבקש ולהתפלל. וכיוצא בזה הוסיף בנו השם משמואל (ר"ה שנת תרע"ד ד"ה

היוצא מן הטמא, שהרי הדבורה אסורה באכילה משום שרץ, ואעפ"כ הדבש היוצא ממנה נהפך למאכל היתר, וזה בא לרמז לאדם שבימים אלו יכול להפוך את הרעה לטובה, ובירו לחולל "מהפכות" בעולם בכח תפילתו, רק אל יתעצל

43

מיוחד מפי הגבורה, "או בתפילה משגת" חן מאתו". ומה מאד יש להתעמק ולהתבונן בדבריו, שמכאן נמצאנו למדים, שכח התפילה המשגת חן דומה לציווי מיוחד מפי הגבורה, והיא גדולה וחשובה יותר מברכתו של מלאך ה' צבאות או של נביא ה', כי ברכת המלאך ושרף אינה מועלת להחיות מתים ולשנות סדרי בראשית, ואילו תפילה המשגת חן פועלת יותר. ואיך אם כן אפשר לזלזל בתפילה כאשר כוח התפילה מגיע עד לב השמים, ואין לך תפילה המשגת חן יותר מן הימים האלו.

44 באר הרה"ק

לכן ביד כל אחד לבקש על נפש והקב"ה שומע תפילת כל פה"ה, וכמו שהוכיח הערבי נחל" (דרוש לפסח) דהנה בברית בין הבתרים בחר אברהם אבינו את הגלות והיסורים במקום גיהנום, ולכן אמר לו הקב"ה (בראשית טו, יג) "ועבדו וענו אותם ארבע מאות שנה" שישתעבדו לפרעה במצרים למשך ארבע מאות שנה ומצד הסברא היה נראה, שלא שייך כלל לבטל או להמתיק גזירה זו, שהרי כך יצאה להדיא מפי הגבורה בכבודו ובעצמו שיהיו במצרים במשך ארבע מאות שנה, ואעפ"כ על ידי תפילה זכו בני ישראל להקדים צאתם ממצרים לאחר רד"ו שנה בלבד, כמו שנאמר (שמות ב, כג) "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויצעקו, ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה", ומכאן "שכן הוא רצון מתחילה בעת הגזר דין שעל ידי הצעקה ישתנה דינו", היינו שכבר בשעת הגזירה מתנה ה' שאם

יתפלל האדם יבטלנה, ובכך חפץ הגורא יתב"ש. ובה אמרו ליישב מה שדקדקו המפרשים מדוע אומרים בראש השנה "זכר ליציאת מצרים", מה ענין יום תחילת מעשיך ליציאת מצרים, וגם היום הדין של ראש השנה אין בו זכר ליציאת מצרים [ובמפרשים ראיתי לפרש על פי אמרם (ר"ה יא.) "בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים", לכן מזכירים ענין זה]. אולם לפי האמור י"ל, שביום הדין קבעו אנשי כנסת הגדולה בנוסח התפילה

להזכיר ענין יציאת מצרים כדי לעורר את האדם לבל יתייאש מלבקש רחמים ותחנונים, דהא כשם שהצליחו בני ישראל להמתיק גזירת גלות מצרים על ידי תפילות ובקשות, הגם שהיתה זאת

45b

גזירה שיצאה מפי הגבורה, כמו כן אין דבר עומד בפני התפילה, ועל ידה אפשר להרקייע שחקים ולבטל כוחם של כל המקטורגים והמשטינים.

45a וכבר אמר הרה"ק בעל האבני נזר' מסוכטשוב זי"ע לתת טעם למנהג ישראל תורה שטובלים את פרוסת 'המוציא' בדבש, כי הדבש הוא דבר